

KROPPEDAL

Museum for Astronomi • Nyere tid • Arkæologi

Enhed for Lovpligtigt Arbejde

Rapport om de arkæologiske undersøgelser
nordvest for Vallensbæk Kirke,
TAK 1399 Helligtrekongers Kirke.

Kroppedal, Museum for Astronomi • Nyere tid • Arkæologi

Kroppedals Allé 3, 2630 Taastrup

Tlf.: 43 30 30 00, Fax: 43 30 30 03, E-mail: kontakt@kroppedal.dk

www.kroppedal.dk

juli 2008

Bygherrerapport nr. 34, 2008

Bygherrerapport

Indledning.....	2
Undersøgelsens forhistorie	2
Resumé	2
Udgravningsmetode.....	3
Undersøgelsens resultater	4
De kulturhistoriske perioder	6
Udgravningens data.....	9
Tidstavle.....	10

Indledning

Nærværende rapport dækker den arkæologiske udgravning som blev foretaget 20 – 26. juni 2008. Det udgravede areal ejes af Vallensbæk Menighedsråd som finansierede udgravningen. Budgettet for udgravningen blev godkendt af Kulturarvsstyrelsen den 12. juni 2008.

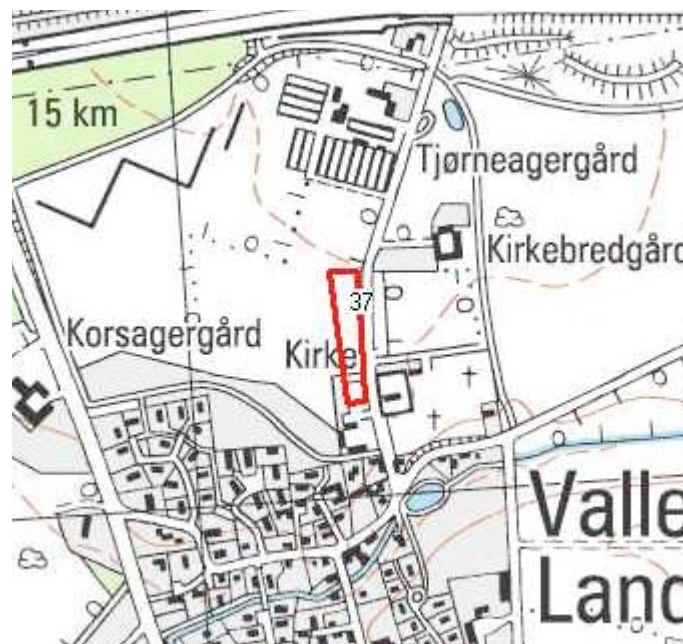
Museet på Kroppedal, Enhed for Lovpligtigt Arbejde, varetog som det arkæologiske ansvarsmuseum for Vallensbæk Kommune undersøgelsen, og originaldokumentation samt oldsager opbevares på museet.

Undersøgelsens forhistorie

Den 13. november 2007 gjorde Kroppedal Museum indsigelse overfor Lokalplan nr. 74, Vallensbæk Kommune, vedrørende opførelsen af en ny kirke, Helligtrekongers Kirke. Vallensbæk Menighedsråd

kontaktede derfor Kroppedal Museum d. 20. februar 2008 med en anmodning om at få foretaget en arkæologisk prøveundersøgelse af byggeområdet. Den arkæologiske forundersøgelse fandt sted den 14. maj og udmundede i en anbefaling af en egentlig udgravning af ca. 1.500 m² i henhold til museumslovens § 27, stk. 3. Kroppedal indsendte anmodning om budgetgodkendelse til Kulturarvsstyrelsen den 16. maj 2008. Kroppedal museum modtog Kulturarvsstyrelsens godkendelse af budgettet på kr. 143.952,95 inkl. moms den 11. juni 2008.

16. juni 2008 godkendte Vallensbæk Menighedsråd budgettet.

Copyright © Kort & Matrikelstyrelsen

Resumé

Ved udgravningen, kaldet Helligtrekongers Kirke TAK 1399, dokumenteredes oldtidsbebyggelse i form af stolpehuller fra de tagbærende stolper i et ca. 14 m langt treskibet langhus fra ældre romersk jernalder (1-150 e. Kr.). Et ca. 20 meter langt forløb af et hegn har formentlig været gårdsenhedens nordligste grænse. Desuden

blev der udgravet en mulig barnegrav og 3 gruber med genstande fra bondestenalderen, nærmere bestemt den underperiode der kaldes Mellemneolitikum periode V (ca. 3.000-2.800 f. Kr.). Endvidere registreredes 3 parallelle grøfter, der tolkes som middelalderlige ejendomsskel.

Udgravningsmetode

På baggrund af en vurdering af forundersøgelsens søgegrøfter afdækkedes mulden på et ca. 1.000 m² stort areal længst mod syd. Desuden blev foretaget en udvidelse omkring et forløb af toftegrænser 25 meter nord for det store felt. Ved undersøgelsen blev alle fremkomne fyldskifter afrenset og indridset med skovl, markeret med en markeringspind, og derefter elektronisk opmålt med GPS. Alle

anlæg blev fladeskovlet, snittet med spade og graveske og tegnet på tegneplast i forholdet 1:20. Dog blev brønden, anlæg 15, snittet med gravemaskine. Centralt i den formodede grav, anlæg 1, blev etableret en balk. Anlægget blev udelukkende gravet med graveske og begge balkens profiler blev tegnet i forholdet 1:20.

Alle fund blev hjemtaget. Væsentlige anlæg blev fotograferet og der blev desuden taget oversigtsfotos.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen fremkom stolpehullerne fra et ca. 14 m langt treskibet langhus fra ældre romersk jernalder (1-150 e. Kr.). Et ca. 20 meter langt forløb af et hegn har formentlig været gårdsenhedens nordligste grænse. Desuden blev der udgravet 3 gruber med genstande fra bondestenalderen, nærmere bestemt den underperiode der kaldes Mellemneolitikum periode V (ca. 3.000-2.800 f. Kr.).

Gruber er store nedgravninger, der f. eks er foretaget for at skaffe ler og som efterfølgende er fyldt op med husholdningens affald – herunder keramik og flintafslag. I en af gruberne blev der også fundet to fragmenterede og kasserede flintøkser.

Genstandsmaterialet indikerer, at der på stedet også i bondestenalderen har eksisteret en boplads på trods af, at et hus fra perioden ikke var at lokalisere på det udgravede areal. Huset fra bondestenalderen må derfor formodes at ligge længere mod øst under Kirkebakke Allé eller på Vallensbæk kirkes øvrige arealer.

Keramik, der blev fundet på bunden af en jordgravet brønd, skal formentlig også dateres til bondestenalderen.

Længst mod sydvest var en aflang S-N orienteret nedgravning. I den sydlige ende sås den nederste del af et lerkar og det er derfor muligt, at der er tale om en grav.

Nord for huset registreredes et forløb af gravede toftegrænser. Toftegrænser er fysiske markeringer af ejendomsskel, i form af en grøft og formentlig også en tilhørende jordvold. Jordvolden kan dog kun i meget sjældne tilfælde dokumenteres arkæologisk. I grøfterne fandtes

velbevarede dyreknogler og fragmenter af munkesten, der desværre ikke daterer grøfternes funktionstid nærmere end til et tidspunkt fra middelalderens begyndelse (1100-tallet) frem til 1700 tallet.

Dateringsvanskelighederne grunder i, at munkesten blev genbrugt længe efter deres

produktionstid. Det forhold, at grøfterne ikke stemmer overens med skel på kortmateriale fra 1800-tallet, taler dog for en datering som går tilbage til middelalderen.

Der kunne udskilles tre parallelle grøfter, der formentlig har afløst hinanden. Et sted registreredes afbræk i alle 3 grøfteforløb ud for hinanden, hvilket tolkes således, at der har været en overgang på dette sted i alle tre grøfteforløbs funktionstid. Ca. 20 m øst herfor blev dokumenteret et ophold i den senest anlagte grøft. Denne passage var således ikke et eksempel på en fortsættelse af tidligere tiders valg af egnede steder at krydse skellet.

De kulturhistoriske perioder

Generelt om BONDESTENALDER (3900 - 1700 f. Kr)

Agerbrugskulturerne er samfund, hvor man som et væsentligt element ernærer sig gennem korndyrkning og husdyrhold. Det betyder, at man i større udstrækning bliver bofast inden for et nærområde, og kun lejlighedsvis gør udflugter væk f. eks for at udnytte sæsonbetonede jagt- eller fiskeriressourcer. Agerbruget opstår i nærorienten ca 9000 f. Kr, og breder sig herefter op gennem Europa. Omkring 4000 f. Kr. når agerbruget til Danmark, hvor man kan spore en kulturændring væk fra jæger- og samlersamfundet. Skiftet har dog ikke været så dramatisk i første omgang. I de første 1000 år har husdyrhold og korndyrkning blot været et supplement til husholdningen, og man har i stor udstrækning stadigvæk benyttet sig af de naturlige ressourcer i form af jagt, fiskeri og indsamling. Af husdyr har man primært hold svin, kvæg, får og geder. Tamkvæget og -svinet, som har sine rødder i uroksen og vildsvinet, synes ikke at være et resultat af en lokal domæstisering, men er indført sydfra. Hesten kommer til senere i perioden. Gennem hele bondestenalderen

ofres økser og lerkar i moserne og søerne.

Første halvdel af den danske bondestenalder præges af den såkaldte "Tragtbægerkultur", som er en agerbrugskultur karakteriseret af et keramikinventar med tragtformede halse. Tragtbægerkulturen er opstået i det sydøstlige Europa, hvor man ud over den typiske keramik også har gjort brug af metal i form af kobber. Kulturen findes i forskellige varianter i det meste af Nord- og Mellemeuropa.

Underperioden MELLEEM-NEOLITISK TID (3200 - 2800 f. Kr.)

I denne periode af Tragtbægerkulturen sker en udvikling af keramikken, således at den bliver langt mere forfinet og med en ornamentik, som mange mener ikke overgås senere i Danmarkshistorien. Bopladserne består af hytter eller rektangulære træbyggede huse med en huskonstruktion per familie og et fælles husdyrhold. Opførelsen af storstensgravene i form af dysser og jættestuer ophører i begyndelsen af denne periode og ud over almindelige begravelse på flad mark, begynder man nu at genbruge de gamle jættestuer. Når jættestuen er fuld ryddes de gamle knogler ud, og man begynder

forfra med at placere sine døde i kammeret. Især i begyndelsen af perioden hensætter man i meget høj grad den fine keramik i og ved storstensgravene. Senere i perioden går man over til at ofre flintøkser og -mejsler ved gravene. Lokale variationer af gravskikkene forekommer i Jylland. Kulten fortsætter også med ofringer i moserne, men ofringen af mennesker ophører. Som noget nyt i Jylland opfører man i begyndelsen af perioden kulthuse i forbindelse med gravene. De store befæstede Saruppladser opføres og benyttes fortsat ind i denne periode, men brugen af dem ophører i midten af perioden. Generelt synes det at være et samfund, der arbejder sig frem til et højdepunkt, men der derefter går lidt i opløsning, idet at man ophører med at bruge kræfter på de meget ressourcekrævende monumentale opgaver. Dette kan skyldes at man har færre ressourcer, eller har en mindre stærk elite. Med slutningen af perioden ophører Tragtbægerkulturen først i Vestdanmark og nogen tid efter også i Østdanmark.

Genstandsmaterialet, som kendetegner perioden, er den specielt ornamenterede keramik af tragtbægertype, flintøkserne og stridsøkserne lavet af bjergart. I modsætning til perioden før ophører

tilgangen af kobber og kobbergenstande.

JERNALDER - ROMERSK JERNALDER (1 - 375 e. Kr.)

Denne periode er kendetegnet ved en stærk kontakt med det romerske imperium. Før kristi fødsel udvider romerriget sig kraftigt. Ved et voldsomt slag mellem Romerne og Germanerne år 9 e. kr. fastsættes romerrigets nordligste grænse til at følge Rhinen. På trods af det officielle fjendtlige forhold udvikler der sig hurtigt en livlig samhandel mellem parterne, som vi også nyder godt af i Danmark, hvor stor set alle lukusvarer er import fra romerriget. Af romerske varer, der når her til, kan nævnes glas, sølvservice, bronzekar, vin, kasseroller, militærudstyr blandt meget andet. Keramikken, som i denne periode er meget fin og let genkendelig, er sommetider inspireret af romerske metalkar, ligesom smykke- og våbenudstyret er inspireret af det romerske militær.

Samfundet er blevet mere klasse inddelt. Store magtcentre med tydelige forbindelser til romerriget etablerer sig, og man gravlægger her sine døde ledere med et fantastisk rigt udstyr af guld, perler og romersk udstyr. Der tales ligefrem om et

fyrstekompleks. Gravskikken har nu ændret sig således, at man for det meste begraver sine døde ubrændte, men urnebegravelser findes stadigvæk. Gravskikken varierer meget fra egn til egn, og udstyret i gravene er også meget varieret. En større specialisering kan ses i samfundet. Man kan nogle gange spore de dødes erhverv gennem gravene f. eks. smede og krigere.

Militæret synes med denne periode at blive en mere fast del af samfundet, og i løbet af perioden udvikler der sig et standardiseret våbenudstyr. Om der har været tale om fuldtidskrigere på dette tidspunkt, er uvist. I vådområderne findes store udlægninger af våben, kaldt krigsbytteofre, som vidner om militære sammenstød. Og der ses en tydelig udvikling i våbenudstyret, der også følger nogle mænd i gravene. I begyndelsen af perioden er bevæbningen let med spyd, lanse, skjold og nogle gange et kort hugsværd. Dette er en bevæbning, der egner sig godt til bagholdsangreb. Senere bliver bevæbningen tungere. Sværdet ændrer form, og bliver en fast del

af inventaret. Man kæmper nu i formationer, i nærkamp og fra hesteryg. Mod slutningen af perioden er der tegn på, at man organiserer sig i reelle hære. En ny type bebyggelse, der dukker op, er anlæg med palisader og voldgrave, som har klare befæstmæssige formål.

Bosættelsesmønsteret fortsætter fra perioden før. Man bosætter sig i enkeltliggende gårde eller samles til landsbyer i mindre klynger af gårde. Den fælles indhegning af disse landsbyer forsvinder, og midt i perioden ses nu indhegning af de individuelle gårde, hvilket kan være de første tegn på en privat ejendomsret. Gårdene udvikler sig og bliver større, og i den sidste del af perioden kommer laden til som en ny sektion på langhuset efter stalden. Man begynder for alvor at dyrke rug og havre ud over hvede, byg og emmer, som er de kendte kornsorter fra tidligere. Infrastrukturen forbedres også. Med romersk forbillede anlægger man flere steder stenlagte vejforløb.

Udgravningens data

Ansvarsmuseum: Museet på Kroppedal

J.nr. TAK 1399

Kulturarvsstyrelsen: J.nr. 2008-7.24.02/TAK-0004

Stednummer: 020215-37

Sogn: Vallensbæk

Herred: Smørum

Amt: Tidl. Københavns

Ansvarshavende leder: Museumsinspektør Anne B. Hansen.

Daglig leder: Cand. mag. Mette Brosolat Ohlsen

Beretningsansvarlig: Cand. mag. Mette Brosolat Ohlsen.

Museumsmedhjælper: Stud. mag Lilith Andersen

Amatørarkæolog: Lars Nissen

Fundbearbejdning er foretaget af: Cand. mag. Mette Brosolat Ohlsen.

Gravemaskinen blev ført af: Entreprenør Hans Christensen.

Opmåling med GPS blev foretaget af: Museumstekniker Jan Poulsen.

Bearbejdning af opmålte planer: Museumstekniker Jan Poulsen

TIDSTAVLE

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.
Middelalder	Senniddelalder	1536
	Højmiddelalder	1400
	Tidlig middelalder	1200
Jernalder	Vikingetid	1050
	Germansk jernalder	775
	Romersk jernalder	375
	Førromersk jernalder	Kr.fødsel
		500
Bronzealder	Yngre bronzealder	1100
	Ældre bronzealder	1700
Bondestenalder	Sen-neolitisk tid	2400
	Enkeltgravstid	2800
	Mellem-neolitisk tid	3200
	Tidlig-neolitisk tid	3900
Jæger- samlerstenalder	Ertebøllekultur	5400
	Kongemosekultur	6800
	Maglemosekultur	9000
Ældste stenalder / Palæolitikum	Ahrensburgkultur	10000
	Bronnøkkultur	11500
	Federmesserkultur	12000
	Hamburgkultur	